

PSYCHODRAMA-BULLETTIN

Tijdschrift van de Vereniging
Voor Psychodrama (VvP)

Informatie over lidmaatschap

En/of abonnement:

Hans Verdonschot

Redactie:

Renée Oudijk

Hans Verdonschot

Nel Bax

Tekeningen en foto's:

Eindredactie:

Hans Verdonschot

Redactieadres:

Hans Verdonschot

Bouvigne 44

5653 LH Eindhoven

E-Mail: schrans@zonnet.nl

Richtlijnen voor auteurs:

Auteurs die een bijdrage willen leveren;
worden verzocht contact op te nemen met de
redactie over de wijze van aanlevering van
kopij.

Auteurs dragen geen auteursrechten over en
ontvangen geen honorarium. De redactie
stuurt aan auteurs een exemplaar toe.

JAARGANG 15 nummer 2 / 2004

Copyright artikelen bij auteurs.

Copyright samenstelling van de aflevering bij
de VvP.

INHOUDSOPGAVE

Gedicht	van Til Palm	4
Redactioneel	Hans Verdonschot	5
Boekverslag	Een praatje maken Contact leggen in werk en privé Interview met Marjolijn van Burik	6 en 7
Artikel	Psychodrama in opleiding en beroep, ontwikkeling door actie Jan Lap	9 t/m 14
Column	Anita Naus,	15 en 16
Boekverslag	Experiential Learning, D. Kolb Gemaakt door Niko Hartz	17 t/m 24
Boekverslag	Het geheim van een blijde opvoeding, Steve Biddulph Gemaakt door: Nel Bax	25 en 26
Nieuws	Psychodrama vanuit Centre of Excellence Gemaakt door Maarten de Jager	27
Nieuws	Lijst psychodramaopleidingen in Nederland en België	28 t/m 30
Sectie-nieuws	Training, Opleiding & Coaching	31 en 32
Aankondigingen	Diverse workshops en trainingen	33 t/m 35
Europees nieuws	Vergelijking standaarden ECP en EAP	36
Verenigingsnieuws	Notulen ledenvergadering 19 juni 2004	37 en 38

Gedicht

Koestering

Alleen, teruggeworpen op mijzelf
Golft de onveiligheid over mij heen
Ik heb geen houvast meer
Klamp mij vast aan het verleden.

Beelden dringen zich aan mij op
Hoe het was, hoe ik wilde dat het zou zijn
Verdriet houdt mijn hart bekneld
Maakt mijn keel dik van tranen.

Het voorjaar dringt door de ramen heen
Geluid van ontwakende vogels
De band om mijn hart is niet te vermurwen
Wil het mooie niet laten binnendringen.

Liever koester ik mij in de afwijzing
In het gevoel mijn liefde te hebben verloren
In het gevoel het leven te verliezen
Met een lijf vol messcherpe dolksteken.

Ik wil mijn leven beheersen
Terwijl het nu door mijn vingers glipt
Ik kijk hem in de rug
Als hij uit mijn gezichtsveld verdwijnt.

Ik wil er achteraan hollen
Maar blijf als vastgenageld staan
Laat mijn kracht wegvloeien
Geef me over aan mijn verscheurde innerlijk.

Hoe afhankelijk ben ik
De kleine meisjeshand in vader's grote
Hij die me troost en beschermt
Verzekerd van zijn liefde.

De veiligheid van toen is niet meer
Het gaat om mijn eigen schepping
Mijn binnenwereld, voor mij alleen
Te delen met degene die mij kan horen.

Til Palm, 28 maart 2001

redactioneel

Het nieuwe bulletin is weer geboren. Leven het bulletin, hoera!!!!

Sinds ik afgelopen maand een workshop bibliodrama heb gevolgd maak ik in mijn dagelijkse leven sneller een link naar verhalen of namen die iets met de bijbel zouden kunnen hebben. Het valt me op bij mezelf en het maakt me ook nieuwsgierig naar meer. Ik weet er helaas te weinig vanaf, maar ik kan mijn hart en mijn kennis ophalen want met al die films gedurende de kerstvakantie in het vooruitzicht. Jan Lap en Marjorie Streur weten daar wel veel van. Jan zal uitleg geven over bibliodrama en het ontstaan ervan en de andere toepassingsmogelijkheden van psychodrama. Toepassingen die niet zo bekend zijn. Kortom een prachtig gedocumenteerd artikel over psychodrama.

Maar we beginnen met een spraakmakend boek van Marjolijn van Burik, 'een praatje maken'. Het lijkt allemaal zo simpel, maar Marjolijn kwam er achter dat het toch voor velen moeilijker en gecompliceerder ligt. Over het hoe en waarom zie haar artikel en lees haar boek!!!!

Ook Anita Naus laat van zich horen in haar column en ditmaal krijgt ze in 'contact' met een trainer met een bijzonder roeping. Alleen; 'Wie riep er nou eigenlijk'!!!!

Nog meer kwaliteit komt van Niko Hartz met zijn artikel 'Experiential learning' van D. Kolb. Een prachtig uitvoerig verslag met veel Jung theorie. Zijn theorie is van al deze bijdragen het meest te gebruiken om het leren door ervaring te begrijpen, met zijn concept van psychologische types en zijn ontwikkelingstheorie van individuatie. Lezen dus!!!

En in deze kersttijd kan een blijde opvoeding ook geen kwaad. Welnu, Nel Bax verteld over het geheim hiervan in haar mooie boekverslag van auteur Steve Biddulph.

Karin Rekvelt heeft een voorlopige inventarisatie gemaakt van psychodramaopleidingen in Nederland en België. Mocht je aanvullingen hebben dan kun je dat bij ons of bij Karin karinrekvelt@keyworks.nl kwijt.

Het nieuwe bulletin heeft verder nog verslagen van workshops, van secties en aankondigingen van allerlei te komen activiteiten voor 2005.

Vanaf volgend jaar zal het bestuur het bulletin onder de loep gaan nemen en er voor gaan zorgen dat het mooier en professioneler voor de dag komt. Mocht er bij één van jullie de handen gaan jeuken en je hebt ook ervaringen met het opzetten van bladen, dan willen we dit graag van je horen. Laat het weten bij het secretariaat.

Namens de redactie van het bulletin willen we jullie alvast een

Fantastisch 2005 toewensen!!!!

‘Ben je hier al vaker geweest?’

Een praatje maken **Contact leggen in werk en privé**

Marjolijn van Burik, 90 blz., Euro 18,50, ISBN 90.5871.075.0

Praten over ‘koetjes en kalfjes’ dat doen we allemaal. Met de burens, op een feestje, in de kroeg, op het werk bij de koffieautomaat of op een receptie. Voor velen onder ons - maar liefst 90 procent – is het maken van een praatje echter niet zo vanzelfsprekend. Onzekerheid en de angst voor afwijzing leiden ertoe dat we de eerste stap niet durven zetten en het contact met de ander soms in het geheel mijden. Zonde, zeker als je je bedenkt hoeveel het maken van een praatje kan opleveren: plezier, zelfvertrouwen, spontaniteit, een groter netwerk, en allerlei interessante en boeiende ontmoetingen. Soms zelf vriendschap. Marjolijn van Burik, psycholoog, trainer en coach, schreef hier een boek over. We praten met haar over haar eigen ervaringen – professioneel en persoonlijk – en over de aanleiding voor het schrijven van een boek over small talk.

‘Heb je het zelf wel eens ‘eng’ gevonden om een praatje te maken? Welke ervaring of gedachte heeft je over de drempel geholpen?’

‘Ik begon het pas echt eng te vinden, toen ik trainingen over dit onderwerp ging geven! Ik vond mezelf best ‘praatvaardig’, maar begon me te realiseren dat ik praten met vreemden vermeed. Omdat ik er zogenaamd geen zin in had, maar in feite vond ik het gewoon eng. Ik was vooral bang voor afwijzing, bang dat ik niet interessant genoeg was. Het geven van de training heeft mijn spontaniteit vergroot. Ik laat me nu minder blokkeren door gedachten als ‘Wat zullen ze van mij denken...?’

Soms is die spanning er weer, vooral in nieuwe vreemde situaties. Het hangt er ook erg van af of ik goed in mijn vel zit.”

‘Je studeerde drama en psychodrama. In hoeverre denk je dat deze achtergrond een voordeel is als het gaat om het maken van een praatje?’

Tijdens de lessen drama en psychodrama heb ik geleerd mijn spontaniteit te vergroten. Dat heeft natuurlijk invloed op je manier van communiceren. Daarnaast leer je binnen deze studies goed te kijken en te luisteren naar non-verbaal gedrag. Het herkennen van non-verbaal gedrag is essentieel bij het communiceren in het algemeen, en dus ook bij het maken van een praatje. Alles waardoor je meer gevoel krijgt voor lichaamstaal, kan ik dan ook aanbevelen. Dan denk ik aan drama, maar ook aan yoga en meditatie. Verder staan er erg leuke oefeningen in mijn boek!’

‘Wat was voor jou de aanleiding om een boek te schrijven over het maken van een praatje?’

‘Sinds zes jaar is er bij Schouten & Nelissen een training ‘Het kleine gesprek’. Mijn collega Jeu Consten lanceerde het idee hiervoor. Ik was er direct door geboeid, en sinds vijf jaar geef ik deze training zelf en heb ik al doende de inhoud ervan aangepast aan de vraag en de

ervaringen van deelnemers. Door bewuster bezig te zijn met het maken van een praatje, en door te observeren, ben ik me steeds bewuster geworden van bepaalde patronen – ook als een praatje niet loopt – en van de steeds terugkerende structuren in het ‘praatcontact’ tussen mensen. Zoals met alles waar je je in verdiept, werd dit fenomeen voor mij steeds interessanter. Ik ontdekte bovendien dat heel veel mensen het lastig vinden om een praatje te maken. Veel meer dan ik voorheen dacht. Ik vond dit zo jammer, omdat die terughoudendheid vaak onterecht is en omdat ik vind dat mensen zichzelf tekort doen wanneer ze regelmatig contact uit de weg gaan. Dit bracht me ertoe er een boek over te schrijven, om het onderwerp op deze manier toegankelijk te maken voor een grotere doelgroep, waaronder ook jongeren.’

‘De training ‘Het kleine gesprek’ is bedoeld voor mensen die voor hun werk regelmatig gesprekken voeren met klanten en moeite hebben met informele gesprekken, bijvoorbeeld op beurzen en congressen. Kun je er iets meer over vertellen? Hoe gevarieerd is de doelgroep? Zijn er veel voorkomende misvattingen?’

‘De doelgroep is zeer gevarieerd. Een aantal jaren geleden waren IT-ers in de meerderheid, omdat deze mensen vaak gedetacheerd zijn in verschillende bedrijven. Ze moeten steeds opnieuw contacten leggen in nieuwe situaties, in een nieuwe omgeving. Inmiddels is het voor heel veel functies noodzakelijk at je kunt netwerken. En daarvoor moet je onder andere een praatje kunnen maken.

Een veelvoorkomend misverstand heeft te maken met het onderwerp van een praatje: we willen zo graag interessant zijn! Inhoudelijke onderwerpen als politiek, geld, en andere ‘belangwekkende’ zaken worden besproken, terwijl het er bij een praatje helemaal niet zo toe doet waar je over praat. Het weer of de omgeving volstaan prima. Ook in zakelijk verband moet je niet al te inhoudelijk zijn bij het maken van een praatje.

Wat onderwerpen betreft, mijn dochter van twintig vertelde me laatst dat ze vindt dat jongens van haar leeftijd zo vaak over drank, prestaties en ander zaken waarmee ze denken te imponeren, praten. Ze was hier echter absoluut niet van onder de indruk. Ik vroeg haar vervolgens wat ze wel boeiend vond wanneer ze met iemand een praatje maakt. Ze antwoordde: ‘De vragen die iemand mij stelt, de belangstelling die iemand voor me heeft. Als iemand oprechte belangstelling heeft, komen daar de leukste praatjes – en soms zelfs lange gesprekken en vriendschap – uit voort.’

Marjolijn van Burik studeerde creatieve therapie, drama, psychodrama en klinische psychologie in Nijmegen.

Ze is psycholoog en werkt onder andere voor Schouten en Nelissen als trainer, psycholoog en coach, onder ander op het gebied van persoonlijke bekwaamheid, communicatie en reïntegratie. Ze is co-auteur van ‘Het ABC van psychische problemen op het werk’ dat eerder verscheen bij Thema.

Psychodrama in opleiding en beroep, ontwikkeling door actie

Jan Lap

Psychodrama in Opleiding & Ontwikkeling, hoezo? Zeker 95% van alle literatuur over psychodrama betreft therapeutische toepassingen. Ook wie zijn toevlucht neemt tot Internet ervaart, dat vrijwel de gehele psychodramadocumentatie daarnaar verwijst. Voor de andere toepassingen is er minder aandacht, maar er zijn er vele ontstaan op zeer uiteenlopende gebieden. In dit artikel een poging om bijeen te zetten, welke toepassingen van en ontwikkelingen binnen psychodrama geschikt zijn voor gebruik in de volgende contexten: opleiden tot een beroep, professionalisering binnen beroepen en het dagelijkse werk van beroepsbeoefenaars binnen het HRD-veld.

Persoonlijke ontwikkeling en groeien in het beroep zijn thema's, die momenteel hoog scoren. Persoonlijke ontwikkelingsplannen worden in vrijwel elk bedrijf vereist. Tegelijk staat het mobiliseren van de eigen verbeeldings- en scheppingskracht hoog aangeschreven. Zo zijn verrassing en flexibiliteit gewilde kenmerken voor medewerkers van moderne organisaties. In psychodrama komen beide lijnen bij elkaar. Ik beschrijf hier welke mogelijkheden psychodrama daarbij biedt. Eerst wordt een impressie gegeven van wat psychodrama is, en daaraan gekoppeld een korte ontstaansgeschiedenis. Vervolgens komt de werkwijze aan de orde, met een typering van de lange basisvorm. Voor velen zullen de kortere vormen het aantrekkelijkst zijn, vandaar enige uitgewerkte voorbeelden daarvan. Waarom zou je het eigenlijk doen, is uiteraard de kernvraag. Een compact antwoord wordt gegeven. Hierna volgt kort de typering van enige andere verwante en afgeleide werkvormen. Tenslotte een summier overdenking bij de vraag: voor wie is psychodrama bruikbaar en hoe kan je het leiden ervan leren?

Wat is psychodrama?

Het psychodrama is een vitale, interpersoonlijke en op handelen gerichte methode om mensen te laten groeien. Als regel vindt psychodrama binnen een groep plaats. Daarbij worden alle deelnemers op eigen wijze via de gebeurtenissen bereikt en geraakt. Toch staat er telkens één deelnemer centraal. Levenservaringen, fantasieën, herinneringen en gevoelens van deze persoon worden in actie omgezet. De andere deelnemers en zeker ook een strakke regie door de zo geheten "director of psychodrama", spelen hierbij een verrijkende rol. HR-managers en opleiders die psychodrama gebruiken, helpen de deelnemers om de eigen competenties, relatiepatronen en persoonlijke attitude te verkennen en te verbeteren. Daarnaast komen in de psychodramagroep op expliciete wijze, en daarmee voor andere situaties leerzame, patronen aan het licht (Lap, 1996). Psychodrama is hiermee een excellente vorm van ervaringsleren. Het bundelt emotioneel beleven en rationeel inzicht. Het koppelt ontwikkeling van de persoon aan leren in een groep. Er is daarin zo'n actie-intensiteit en aanschouwelijkheid, dat er weinig te rationaliseren valt. De verbeelding wordt gemobiliseerd en zij wordt vanzelf sprekend. Psychodrama is oefenen voor het leven.

Geschiedenis

Historisch gezien lijkt psychodrama vooral en bij uitstek toegepast in de psychotherapie. Toch heeft de methode van het begin af aan ook haar weg gevonden op andere gebieden. Hier volgt een beknopte impressie van de ontstaansgeschiedenis (Blatner,2000).

Grondlegger van psychodrama is Jacob Levy Moreno. De ontwikkeling van psychodrama is gedurende het leven van Moreno (1889-1974) door hemzelf en via talloze van zijn volgelingen doorgezet. Moreno heeft als student geneeskunde grote interesse in filosofie, mystiek, theater en het sociale leven met allerhande randgebeuren. Als jong student organiseert hij een groep van door de politie op de huid gezeten prostituées. Hij is gefascineerd door wat groepen aan emotionele ondersteuning kunnen bieden in moeilijke situaties. Deze ervaringen, het observeren van spelende kinderen en zijn visie op theater brengen Moreno op een nieuwe ingeving: het Spontaniteitstheater. Hij wil met de aanwezigen direct en improviserend actuele sociale en politieke problemen aanpakken. Spontaniteit is voor Moreno eigenlijk een uitgelezen moment, waarin alle mogelijkheden om tot een oplossing te komen zich laten zien. Los van remmingen of blokkeringen kiest men dan de beste. Het faciliteren van de spontaneïteit is voor hem de aanzet tot de bevrijding en het herstel van de scheppende kracht van de mens. De fascinatie met die mogelijkheid neemt Moreno mee naar zijn werk met groepen en individuen. Hij werkt aan het vrijmaken van de spontaniteit en het creëren van een leefbare werkelijkheid voor de leden van zijn groepen. Dat leidt uiteindelijk tot een systematisering van belangrijke stappen hierin en het beschrijven van effectieve technieken. Zo ontstaat het psychodrama. Moreno, in 1925 naar de USA getrokken, zet met grote inzet zijn werk voor therapie in groepsverband voort. Hij sticht een hospitaal in Beacon (N.Y.) met een therapeutisch theater. Daar biedt Moreno patiënten en later ook leerlingen via het psychodrama een oefenwerkelijkheid (Moreno,1946: “surplus reality”) aan, waarbinnen een deelnemer voor zichzelf zijn beste krachten, waardevolle relaties, adequate beslissingen en de zuiverheid van zijn gevoelens kan onderzoeken en eigen maken, om deze vervolgens een kans te geven in de dagelijkse werkelijkheid. Vanuit het Beacon House krijgt psychodrama een verspreiding over de gehele USA en vandaaruit over Europa en de rest van de wereld.

Hoe werkt de zuivere vorm van psychodrama?

Om zicht te hebben op de impact van psychodrama en daarmee op de bruikbaarheid in contexten, waarvan in de inleiding sprake is, volgt hier een summiere beschrijving van de werkwijze.

Het gaat om een manier van werken, waarbij “handelend optreden” door de deelnemer gebruikt wordt om met zijn vragen bezig te zijn. Met behulp van een “director” (dat is de gebruikelijke naam voor de psychodramaleider), met een co-director en ondersteund door groepsleden exploreert een deelnemer situaties, rollen en relaties uit zijn persoonlijke levenssfeer of bijvoorbeeld op zijn werk. De persoon die zo’n onderzoek doet (de centrale persoon, de protagonist) gaat, via een interview, en vervolgens door belevingen in diverse rollen, reflecteren op de door hem ingebrachte thematiek. Hij probeert de ins and outs ervan te verkennen en te experimenteren met nieuwe aspecten eraan. Om tastbare vorm te geven aan de personen, soms ook voorwerpen, of God, of fantasiekarakters, worden andere groepsleden gekozen in zgn. tegen-rollen.

Procedureel loopt een psychodrama als volgt.

De director brengt de groep in beweging door een *warming up*. Hiertoe beschikt hij over vele mogelijkheden, waardoor de groep fysiek, mentaal en emotioneel in beweging komt. De

deelnemers worden lichamelijk en geestelijk actief. Gewoonlijk leidt de warming up tot het vinden van iemand (een protagonist), die aan de slag wil met een levenssituatie, probleem, dilemma, zelfs een tekst is mogelijk.

Een *interview* met de protagonist, afgenomen door de psychodramaleider brengt de protagonist bij een onderzoeksvraag, meestal gekoppeld aan een concrete situatie.

Tal van psychodramatechnieken bieden de protagonist de ruimte om die situatie in een scène om te zetten. Met behulp van de andere groepsleden, bijvoorbeeld in tegen-rollen, doorleeft hij (soms opnieuw) wat hij wil onderzoeken. Dit *actiegedeelte* culmineert gewoonlijk in een diepe beleving, een emotionele ontlading, ander gedrag, een besluit, nieuw inzicht, of soms in een vraag op hoger niveau.

Hierna volgt een *gespreksronde (sharing)*. Deze heeft diverse functies. Voor de deelnemers is er de gelegenheid om de, in een rol opgedane belevingen, van zich af te spreken, als ook om opgeroepen eigen levenservaringen aan te reiken aan de hoofdpersoon. Ook kan men op deze wijze ingrijpende belevingen, herinneringen, onder woorden brengen en aldus een nieuwe plek geven.

Deze vorm van deelnemen en deelgeven vanuit de persoonlijke levenssfeer is een wezenlijk onderdeel van de methode. Hier krijgen de ervaringen, opgedaan in het psychodrama, een nadrukkelijke koppeling aan biografische gegevens van anderen. Dat maakt, dat iemands psychodramatische zoektocht in verbinding komt met de realiteit van het leven.

Verkorte vormen

In zijn zuivere vorm duurt elk psychodrama zo'n anderhalf tot twee uur. Voor veel beroepssituaties is zo'n tijdsbeslag onpraktisch. Ervaren psychodramaleiders hebben daarom onderdelen uit psychodrama bruikbaar gemaakt ter ondersteuning van bijvoorbeeld trainingen, supervisie, lesprogramma's, conflictbemiddeling. Het zijn bijzondere technieken en zogenaamde korte actiewerkvormen. Het toepassen ervan heeft een versnellend en verdiepend effect op de onderhavige activiteit. Vaak brengt men de groep of personen daarmee door een impasse heen.

Het toepassen van deze werkvormen vraagt uiteraard specifieke vaardigheden, voortkomend uit een gerichte toerusting.

Twee voorbeelden

Ter illustratie de beschrijving van twee toegepaste korte vormen.

Het gebruik van de lege stoel:

“Als ergens psycho- voor staat, begin ik niet eens met lezen”. Aldus een sales manager in commentaar op een literatuurlijstje dat hem werd aangereikt bij een supervisieafpraak.. Hij wilde graag een manager met uitstraling worden. Het boekje "Psychodrama: Inspiration and Technique" (Holmes & Karp, 1991) stond op de lijst. Van lezen zou nooit wat gekomen zijn, wanneer de manager niet direct via een actie-werkvorm was geconfronteerd met de kracht van psychodrama.

De supervisor zet onmiddellijk een lege stoel neer naast zijn supervisant, met de woorden:

Daar zit de maker van het lijstje en hij zegt het volgende tegen u:

-U zegt daar iets heel opmerkelijks.

Hierna ontspint zich een minidialoog, waarbij de manager beurtelings zichzelf is, en dan vervolgens op de lege stoel wordt gedirigeerd om als maker van het lijstje op zijn eigen opmerkingen te reageren (middels enige sturing van de supervisor). Het loopt als volgt:

- U zegt daar iets heel opmerkelijks.

** Nou ja, er is zoveel rommel op de markt!*

- Op de markt?

** Ik wil niet zeggen, dat die lijst van u de markt is, hoor.*

- Wat wilt u wel zeggen?

** Dat ik meer een doener ben dan een nadenker. Maar ik kan dat voortaan beter rechtstreeks zeggen.*

Op dit punt onderbreekt de supervisor de interactie en wijst erop, dat de manager eigenlijk reeds heel rechtstreeks uit de hoek komt met: Als ergens psycho- voor staat, begin ik er niet eens aan... Alleen: het heeft iets van de start van een gevecht!

Hij antwoordt: Dat overkomt me vaker. Het is alsof ik mensen dan schoffeer, terwijl ik alleen maar terughoudend ben en mijn eigen ruimte wil beschermen. En eigenlijk weet vaak geen mens zo, wat hij aan me heeft.

De supervisor, glimlachend: voor een manager met uitstraling zou juist dat wel praktisch zijn.

De supervisor: Dat je nou door zo'n stomme lege stoel daar achterkomt.

Hierop zegt de supervisor: Dit soort dingen lees je in dat boekje over psychodrama!

Het dubbelen

Een basistechniek van psychodrama is het zogenaamde dubbelen. Groepsleden proberen de centrale persoon te helpen om gedachten, emoties, voornemens, plannen, en wat dies meer zij, te formuleren. Zij doen dat staande achter deze persoon, met de hand de schouder aanrakend. Zij worden als het ware eventjes die persoon zelf, vandaar de term dubbelen, en formuleren in de ik-vorm -alsof de protagonist het zelf zegt- datgene wat aan de orde is. Wie getraind is in deze vorm, kan het dubbelen bij veel gelegenheden gebruiken. Bijvoorbeeld bij conflictbemiddeling, gesprekstherapie, rollenspel, supervisie, counseling.

Verkorte vormen worden dus ingezet in een vooraf vaststaande context: een supervisie, een conflict, lessen, een bijbelavond, en andere. Binnen dat kader werken zij als ondersteuning van het doel van de bijeenkomst. Een voorbeeld: een multidisciplinaire afdelingsgroep in een ziekenhuis beoogde tijdens een professionaliseringsbijeenkomst de verbetering van communicatie met de patiënt. Na een uiteenzetting door een kwaliteitsmanager besloot men een recent voorval via actie te onderzoeken. De aanwezigen mochten de patiënt stem geven, met de techniek van het dubbelen. De behandelend arts liep tijdens de encenering aan tegen het feit, dat zijn eigen moeder veel onrecht is aangedaan tijdens een opname. De leider van de bijeenkomst ziet er in zo'n geval op toe, dat niet de persoonlijke pijn van deze arts, maar adequaat behandelingsgedrag centraal blijft.

Waar toe leidt psychodrama?

Psychodrama in al zijn verschijningsvormen is een training waarmee deelnemers hun omgang met anderen en met zichzelf verbeteren. Verder toegespitst: psychodrama werkt aan het vermogen om op een flexibele, resultaatgerichte en creatieve wijze in het leven te staan. Je leert doen wat past bij jezelf en bij je sociale posities. Je werkt aan je ontwikkeling als mens en als beroepsbeoefenaar. Er is echter meer:

- een deelnemer raakt meer en meer vertrouwd met het stilstaan bij zijn eigen ervaringen;
- hij leert kijken met de ogen van anderen en beleeft zo wat hij oproept;
- hij leert gedragsalternatieven kennen en kan ze ook proberen en zich eigenmaken;
- in de rol van anderen verkent een deelnemer zijn eigen flexibiliteit en leeft hij zich in rollen en posities in, die hij wellicht nooit verkend zou hebben;

- door de inbreng van andere deelnemers in de belevingswereld van de protagonist worden diens gevoelsaspecten verfijnd, wordt zijn zicht op de problemen verscherpt, worden beslissingen ruimer gemotiveerd, komen nieuwe gedrags- en taalvarianten binnen en wordt de variëteit van betekenissen en interpretaties groter.

Psychodrama creëert reflectie en verandering. Soms gaat iemands werkelijkheid ondersteboven, soms verschuiven de panelen maar een paar, evenwel belangrijke, millimeters. In elk geval raken verbeelding en spontaniteit in beweging. Ook gaan humor, levenskunst en plezier hand in hand.

Nog meer vormen

Naast de grondvorm en de verkorte werkvormen zijn er vele andere werkwijzen verwant aan of afgeleid van psychodrama. Hier volgt de typering van een paar voorbeelden.

Afgeleid van het psychodrama is **Voice Dialogue**. Het is een manier van werken, waarin aan de diverse lagen en stromen in de mens, zogenoemde sub-persoonlijkheden, stem wordt gegeven. Aan de sub-persoonlijkheden wordt een eigen manier van waarnemen, kennen, voelen en zich gedragen toegekend. Er is onder de sub-persoonlijkheden een hiërarchie ontstaan, die soms belemmerend, soms faciliterend werkt. Het Ik zou eigenlijk de baas moeten zijn over de werkingen van deze subpersoonlijkheden. Voice Dialogue laat door het in beeld brengen van en stemgeven aan deze subpersoonlijkheden ervaren hoe de hiërarchie werkt. Daarna probeert men tot een optimale ordening te komen, waarin verwaarloosde en dominante subpersoonlijkheden door het Ik een nieuwe plek krijgen toebedeeld. Voice dialogue wordt veelvuldig gebruikt in situaties, waarbij mensen tot beslissingen willen komen (studiekeuze, relaties, wereldreis)

Verwant aan psychodrama is het alom bekende **rollenspel** (Wanrooij, 1992). Dat klinkt heel voor de hand liggend, maar het kenmerkende van rollenspel is, dat men werkt met een *verzonnen situatie*, en daarmee probeert inzicht te krijgen in zijn eigen alledaagse optreden.

Dan is het vervolgens de bedoeling sociale vaardigheden te trainen, de eigen houding objectief te analyseren of aan iemand te laten zien hoe deze handelt of handelen moet.

Eveneens verwant is het **sociodrama**. Hiermee verkent men de sociale en collectieve aspecten van intermenselijk contact. Het is een vorm van rollenspel, waarin maatschappelijke rollen en veel voorkomende verhoudingen, vaak gekoppeld aan de positie en status, worden onderzocht. Te denken valt aan rollenpatronen bij: directeur-werknemer, arts-verpleegkundige, docent-leerling, caissière-klant. Alle deelnemers vereenzelvigen zich met beide perspectieven.

Toepassingsgebieden

Zowel voor de grondvorm als voor de verkorte werkwijzen zijn er verschillende toepassingsmogelijkheden.

Binnen de aangegeven begrenzing (niet-psychotherapeutisch) is er een onderscheid te maken in drie toepassingsgebieden:

1. Psychodrama in opleidingen ('s-Gravendijk, 1983) voor bijvoorbeeld verpleegkundigen, onderwijsgeevenden, maatschappelijk werkers, managers, organisatieadviseurs, pastores, artsen, juristen, theatermakers en psychologen.

Veel opleidingen kennen periodes, waarin de de student/cursist “voor de leeuwen gegooid wordt”. Vaak is er een achtervang georganiseerd via intervisie of supportgroepjes. De nieuwe beroepservaringen worden er besproken en geëvalueerd. Nog al eens ontbreekt het deze groepen aan een methodiek om procesmatig de ervaringen te verwerken en te leren met en aan elkaar. Psychodrama is hier een uitkomst.

2. Psychodrama als trainings- en supervisie-instrument bij voortgezette toerusting voor beroepsbeoefenaren. In trainingen en lange leertrajecten krijgen deelnemers door middel van psychodrama gelegenheid om het geleerde een persoonlijke doorwerking te geven (Petzold, 1978).
3. Psychodrama bij uitoefening van het beroep, op de werkplek. Iemand die opgeleid is als *director of psychodrama* kan in het eigen beroepsveld psychodrama benutten.

Hoe psychodrama te leren leiden?

Leren om psychodrama te leiden kan het beste via deelname aan leerpsychodrama. Men neemt deel aan een psychodramagroep, is er lid van, duikt onder in het groepsproces, en ervaart in alle posities en rollen wat het is om aan psychodrama mee te doen. Dat geldt evenzeer voor het verwerven van vaardigheden om kortere actiewerkvormen te kunnen gebruiken. Zonder eigen persoonlijke ervaring valt psychodrama dus nauwelijks te leren. Wie psychodrama wil gaan leiden moet ook kunnen stilstaan bij zijn eigen leerproces: moet kunnen reflecteren.

Psychodrama-ervaringen dienen te worden doorgesproken, willen zij een meta-betekenis krijgen, een betekenis die opnieuw is aan te wenden. Psychodrama leer je in principe van een leermeester, die met je werkt, en met wie je werkt. Psychodrama leer je ook alleen maar, wanneer je met een groep bent, waarin werkelijk een groepsontwikkeling kan plaats vinden, en waarin de dynamieken bespreekbaar worden gemaakt. Zo'n groep heeft gauw minimaal zes leden. Elke toekomstig leider van psychodrama zal na alle posities binnen het drama te hebben verkend, gefaseerd leiderschapsrollen op zich nemen, onder supervisie. Die rollen zijn: getrainde hulpspeler, co-leiderschap, partieel leiderschap en director. Na een supervisieperiode gaat de nieuwe "director of psychodrama" voorzichtig van start (met intervisiemogelijkheid) en ontwikkelt zichzelf naar eigen maat en kunnen. Binnen zo'n leerweg krijgt de aspirant-leider volop gelegenheid om het ervarene te verankeren via het lezen van relevante literatuur en het werken met een schriftelijk reflectiejournaal.

Natuurlijk is deze leerweg met variaties te vinden in diverse instituten in Nederland en België. De literatuurverwijzingen onder dit artikel helpen de zoeker op gang. De daarna aangegeven trefwoorden voor Internetzoekmachines bieden royale zoekmogelijkheden.

Jan Lap en Marjorie Lap-Streur zijn partners in het bureau "LapStreur Social Engineering", dat gespecialiseerd is in Psychodrama en Bibliodrama. info@lapstreur.nl en www.lapstreur.nl

Literatuur

Blatner, A. (2000). *Foundations of Psychodrama: History, Theory, and Praxis*. New York. Springer Publishing Co.

's-Gravendijk, W. (1983). *Psychodrama, aktiemethode voor hulpverleners en onderwijsgevenden*. Baarn. Nelissen

Holmes, P & M. Karp (red.) (1991). *Psychodrama: Inspiration and Technique*. New York. Routledge

Lap, J. (1996). *Het Deanhuis-model: psychodrama in bijbelse context*. In: Hogerzeil & Van den Berg, Verhalen in beweging. Zoetermeer. Meinema

Moreno, J.L. (1946). *Psychodrama, Vol 1*. Beacon. Beacon House Inc.

Petzold, H. (1978). *Angewandtes Psychodrama*. Paderborn. Junfermannsche Verlagsbuchhandlung

Wanrooy, M. (1992). *Van rollenspel tot interactiedrama*. Opleiding & Ontwikkeling 1992-3
pp. 28-33

Zoekwoorden voor Internetzoekmachines: *psychodrama, bibliodrama, sociodrama, sociometry, rollenspel*

Samenvatting

Psychodrama is een methode die actie gebruikt om vragen te verhelderen en mogelijk op te lossen. Het gaat om vragen uit het dagelijks leven van studenten, managers, opleiders, ziekenhuispersoneel, pastorale werkers, enzovoort. Eén deelnemer staat per keer centraal. Een psychodramaleider heeft de regie. De groep is actief betrokken bij het aanscherpen van de belevingen van deze centrale persoon. De situatie wordt daartoe in scène gezet en opnieuw doorleefd, soms veranderd, soms vervangen door een belangrijker setting. Dit kan leiden tot intens stil blijven staan bij de feiten, tot nieuw inzicht, diepere gevoelens, besluiten, ideeën voor de toekomst.

Psychodrama wordt ingezet voor de verwerking van ervaringen bij studenten en cursisten, voor de professionalisering bij beroepen waar het omgaan met mensen centraal staat en als instrument binnen werksituaties van deze beroepsbeoefenaars. Effectief gebruik van psychodrama vraagt om een opleiding.

ANITA IN ACTIE

Laatst werd ik gevraagd door een communicatie bureau waar ik een vrijblijvend gesprek had gehad, of ik een actrice wilde vervangen in een training. Ik werd donderdag gebeld om de maandag erop te gaan draaien in een training. Ik had nauwelijks informatie over het doel of doelgroep en de trainer kende ik niet.

Ik zie zoets vooral als een uitdaging. Ik heb als trainer met acteurs gewerkt, goede en minder goede en wilde wel eens weten hoe het is om zelf in die rol deel te nemen aan een training. Ik vond het ook een kans om in een andere rol aan een training deel te nemen. Bovendien leverde het geld op en kon ik van binnenuit onderzoeken hoe het was om voor dit bureau te werken. Ik gaf mezelf de opdracht om de trainer te volgen.

De trainer vertelde, tijdens de vijf minuten kennismaking met mij, dwars door mensen heen te kunnen kijken, hij wist precies hoe mensen in elkaar zaten.

Tijdens de training was hij veel aan het woord. Hij gebruikte voornamelijk zijn eigen succes story's en die van zijn vrouw als voorbeeld dat het geheel aan jezelf lag of je kon slagen in dit leven of niet. En met slagen in dit leven bedoelde hij dan of je kon doen wat je graag wilde of niet. Hij vond dat je met plezier voor je baas moest werken en deed je dat niet dan moest je daar weggaan, ook al betekende dat minder of geen inkomen.

Als je doet waar je goed in bent dan heb je zo weer ander werk, zei hij. Hij was actief in houding en gebaar naar de deelnemers, hij was duidelijk het middelpunt.

Er gebeurde veel op die dag. Op het einde van de eerste dag was ik opgelucht dat ik het gered had en vertelde in de korte nabespreking met hem enthousiast over psychodrama.

Hij had wel gehoord over psychodrama, maar er nog nooit iets van gezien. Ik stelde voor dat ik een demonstratie en uitleg zou komen geven aan hem en zijn collega's.

De tweede dag startte met een feel good movie van een Amerikaanse fotograaf van National Geographic. Blijven kijken en niet tevreden zijn met je eerste shot, want er zijn nog zoveel meer invalshoeken om iets te bekijken was het motto van de film.

Er volgde een discussie over kansen in het leven en of je ze ziet of niet, hoe je er zelf voor zorgt of iets een succes wordt of niet.

Ik zat te luisteren en voelde me ongemakkelijk worden bij deze discussie. Vond het erg zwart/wit kijken en denken.

De trainer stopte de discussie en vertelde tegen de groep dat Anita graag iets wilde laten zien van psychodrama, dat hij zeer nieuwsgierig was en of zij het goed vonden?! Natuurlijk vond de groep het goed, en daar zat ik dan, totaal overrompeld

Wat nu??! Weigeren of doen, was dit een kans of een valkuil. Ik kon weigeren niet zo snel overzien en ik vond het een leuke groep, ze zaten me allemaal verwachtingsvol aan te kijken. Dus stond ik op en koos ervoor om een rollenspel van de dag ervoor opnieuw te spelen en danop zijn psychodramatisch. Vandaaruit kwam er iets anders uit naar voren dan de dag ervoor, namelijk de cultuur op de afdeling en de organisatie. Daar speelde de trainer goed op in en de training liep weer verder.

Later in de middag wilde hij ineens weer een performance van mij. Die had ik resoluut moeten weigeren, achteraf gezien. Op dat moment stond ik al en ben gaan draaien. Ik deed het niet slecht, maar ook niet goed en het voelde zeer onpsychodramatisch aan qua opbouw en

sfeer. Ik vond de sfeer in de training niet gericht op een open onderzoek en leren vanuit jezelf. De sfeer was gericht op de trainer. Om te luisteren naar hem, zijn inzichten, zijn wijsheden, zijn waarheid, zijn Zijn. Wij waren vaak de toeschouwers van zijn spel. Deze trainer wist m.i. hoe men moest leven en werken. Hij wist wat hij wilde weten en wat hij wilde horen. De deelnemers vonden hem een goede trainer, een trainer die wat te bieden had, een trainer die duidelijk durfde te zijn. Een trainer die Het Wist. De trainer vertelde mij achteraf dat hij mij erg voorzichtig vond. Ik dacht dat hij dat als een compliment bedoelde.

De dag daarna was ik wat in de war, voelde me onprettig, bijna onwerkelijk. Wat was er allemaal gebeurd? Wat had ik allemaal gedaan, en waarom? Had ik nee moeten zeggen en waartegen allemaal? Had ik het onder deze omstandigheden goed gedaan? En, wat vond ik er eigenlijk allemaal van?! Wilde ik wel voor die club werken?! Was dat wel een compliment of juist niet over dat ik voorzichtig was?! Ik dacht dat hij zorgvuldig bedoelde, maar het begon me te dagen dat hij dat niet bedoelde.

Op de CP opleiding zijn we bezig met de oorsprong van psychodrama op filosofisch gebied. We leren dat het existentialisme Moreno heeft geïnspireerd in de ontwikkeling van het psychodrama. Het Zijn, het ontdekken, staat centraal in psychodrama en niet Het Weten.

Dit communicatie bureau heeft het druk, deze trainer heeft het heel druk. Blijkbaar willen mensen toch graag trainers in huis halen die Het Weten, trainers die confronteren, een deelnemer vertelt dat ze een trut is en haar dan prijst als je zegt: "Hè, jij mag mij geen trut noemen."

Zo'n trainer ben ik niet, wil ik niet zijn. Maar Ik vraag me na zo'n training wel af ;
" Is psychodrama wel passend in deze tijd? Is het een te verkopen product?"

Experiential Learning, van D. Kolb

Gemaakt door: Niko Hartz

Bijdragen aan de ervaringsleertheorie

Dewey, Lewin, en Piaget zijn de belangrijkste voorouders van de ervaringsleertheorie, hoewel er andere belangrijke stromingen zijn die invloed hebben. Zo is er de therapeutische psychologie, in het bijzonder het werk van Carl Jung en Erik Erikson, en de humanistische traditie van Carl Rogers met zijn cliënt gerichte therapie, de gestalt therapie van Fritz Perls en de zelfverwerkelijkingpsychologie van Abraham Maslow. Jungs theorie is van al deze bijdragen het meest te gebruiken om het leren door ervaring te begrijpen, met zijn concept van psychologische types en zijn ontwikkelingstheorie van individuatie.

Kenmerken van ervaringsleren:

- Leren kan het beste begrepen worden als een proces en niet in termen van resultaten.
- Leren is een continu proces geworteld in de ervaring. Ik doorloop mijn dagelijkse routine van taken en ontmoetingen met een vrij goed besef waar het om gaat, wat de anderen zeggen en denken en met ideeën over welke acties er ondernomen moeten worden. Toch zijn er onvoorziene omstandigheden, miscommunicatie en pijnlijke miscalculaties. Het is in dit spel tussen verwachtingen en ervaring dat het leren gebeurt.
 - Lerenden moeten als zij effectief willen zijn, vier verschillende soorten vaardigheden bezitten. Zij moeten in staat zijn zich volledig te involveren, open en zonder vooroordeel nieuwe ervaringen ondergaan (Concrete Ervaring). Zij moeten in staat zijn over hun ervaringen te reflecteren en ze te observeren (Reflectieve Observatie). Zij moeten in staat zijn concepten te creëren die hun observaties in logische en heldere theorieën omzetten (Abstracte Conceptualisering), en ze moeten in staat zijn deze theorieën te gebruiken om beslissingen te nemen en problemen op te lossen (Actief Experimenteren).
- Het proces van leren verlangt de oplossing van de volgende conflicterende leerwijzen ($CE \leftarrow \rightarrow AC$, $RO \leftarrow \rightarrow AE$):
 1. Concreet ervaren tegenover abstract conceptualiseren.
 2. Reflectieve observatie tegenover actief experimenteren.
- Leren is een holistisch proces van aanpassen aan de wereld. Leren is het belangrijkste proces van menselijke aanpassing. Dit concept van leren is duidelijk breder dan het concept van het klaslokaalleren.
 - Leren houdt transacties in van de individu en zijn omgeving.

Een definitie van leren:

Leren is een proces waarbij kennis wordt gecreëerd door de transformatie van ervaringen.

Het proces van ervaringsleren

Zoals al is gesuggereerd, kan het proces van ervaringsleren beschreven worden als een cyclus met vier stadia, die de vier adaptieve leervormen bevatten: concrete ervaring, reflectieve observatie, abstracte conceptualisering en actief experimenteren. In dit model zijn concrete ervaring/abstracte conceptualisering en actieve experimenteren/reflectieve observatie twee verschillende dimensies, elk representeert twee dialectisch tegenovergestelde adaptieve oriëntaties.

Tegenovergestelde wijzen van bevatten

Om te beginnen bedenk dat de abstract/concrete dialectiek twee verschillende en tegenovergestelde vormen van bevatten of begrijpen van ervaringen vertegenwoordigt. Je begrijpt door te vertrouwen op conceptuele interpretaties en symbolische representatie, een proces dat Kolb *comprehension* noemt, of je bevat de werkelijkheid door te vertrouwen op de voelbare/concrete kwaliteiten van directe ervaring, die Kolb *apprehension* noemt.

Tegenovergestelde wijzen van transformatie

De actieve/reflectieve dialectiek aan de andere kant, is er een van transformatie. Zij bevat twee tegenovergestelde wijzen van transformatie - of door interne reflectie, een proces dat Kolb *intention* noemt of actieve externe manipulatie van de externe wereld, hier *extension* genoemd. Kennis is het resultaat van de combinatie van de ervaring bevatten en de transformatie van deze bevatte ervaring. Het centrale idee is dat voor leren en daarom voor kennis, zowel het bevatten of de figuratieve representatie nodig is, alsook enige transformatie van die representatie. Figuratieve representatie of operationele transformatie alleen is niet genoeg.

Het bepalen van de individuele leerstijlen: de “learning style inventory”

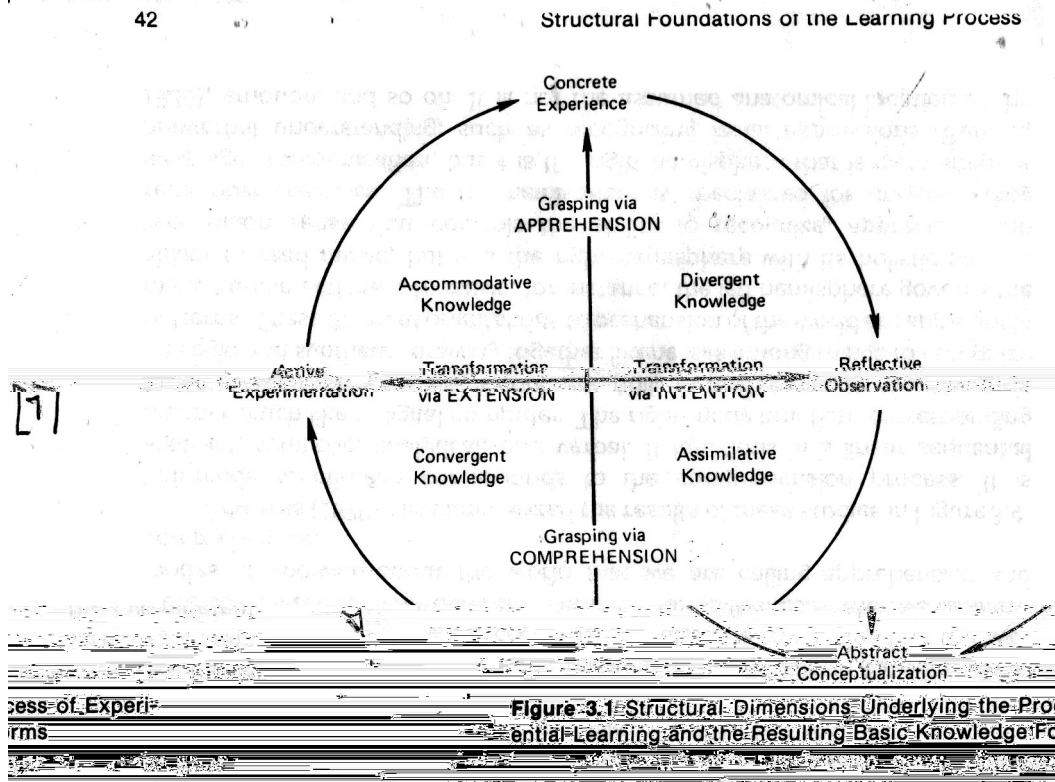
Sommige mensen ontwikkelen hersenen die excelleren in het assimileren van losse feiten in coherente theorieën, toch zijn deze zelfde mensen niet in staat of niet geïnteresseerd in het afleiden van hypothesen uit de theorie. Anderen zijn geniussen op het gebied van logica maar vinden het onmogelijk zich in te laten en over te geven aan ervaringen.

De volgende leerstijlen komen overeen met de kwadranten van de leercirkel van Kolb:

- *De convergerende leerstijl* baseert zich voornamelijk op de dominante leermogelijkheden van abstract conceptualiseren en actieve experimenteren. De grootste kracht van deze aanpak ligt in probleemoplossen, beslissingen nemen en de praktische toepassing van ideeën.
- *De divergerende leerstijl* heeft de tegenovergestelde leer kwaliteiten van de convergerende stijl, door de concrete ervaring te benadrukken en de reflectieve observatie. De kracht van deze benadering ligt in de inbeeldende vaardigheid en het bewustzijn van betekenis en waarde. Deze stijl wordt divergerend genoemd omdat een persoon van dit type beter presteert in situaties die vragen om het genereren van alternatieve ideeën en implicaties, zoals een brainstorm sessie.
- *In assimilatieve leerstijl* zijn de dominante leervaardigheden abstracte conceptualisering en reflectieve observatie. De grootste kracht van deze benadering

ligt in het inductieve redeneren en de vaardigheid om theoretische modellen te creëren, door verschillende observaties in een integrale uitleg te integreren.

- *De accommodatieve leerstijl* heeft de tegenovergestelde krachten van de assimilatieve, die concrete ervaring en actief experimenteren benadrukt. De grootste kracht van deze benadering ligt in het doen van dingen, in het uitvoeren van plannen en taken en ervoor zorgt nieuwe ervaringen te krijgen. Mensen met de accommodatieve oriëntatie neigen ernaar problemen op te lossen op een intuïtieve trail-and-error manier, daarbij zwaar leunend op andere mensen voor informatie in plaats op hun eigen analytische vaardigheden

Apprehension versus comprehension Een duale kennistheorie

Beginnen we met weten door apprehension, wat in het hier en nu is. Het is daarom tijdloos-tegelijk op het moment zelf en eeuwig. Comprehension, aan de andere kant, is door zijn karakteristiek het vastleggen van het verleden, dat probeert de toekomst te bepalen; het concept van lineaire tijd is waarschijnlijk zijn fundament, dat onder alle concepten van oorzakelijkheid ligt.

Het direct ervaren is een handeling van aandacht, waardering en bevestiging, terwijl kritische comprehension gebaseerd is op objectiviteit (wat a priori al controle van de aandacht betekent, zoals experimenten met controlegroepen), afstandelijke analyse en scepsis. Zoals we zullen zien resulteren kennis en waarheid niet uit een van deze benaderingen afzonderlijk, maar als resultaat van de intense confrontatie van deze beide modellen. Apprehension van ervaring is een persoonlijk, subjectief proces dat door anderen niet gekend kan worden, behalve dan door erover te communiceren via de comprehensions waarin we gewoon zijn onze directe ervaringen te beschrijven. Aan de andere kant is comprehension een objectief, sociaal proces.

Hieruit volgt dat er twee soorten kennis bestaan: persoonlijke kennis en de sociaal verkregen kennis (via taal, symbolen). Sociale kennis kan echter niet bestaan onafhankelijk van de kenner, maar moet continue gerecreëerd worden door de kenner zijn persoonlijke ervaringen, ofwel door concrete interactie met de fysieke en sociale wereld of via symbolen en taal. Met woorden en taal zijn we vaak geneigd te denken dat die kennis onafhankelijk erin is opgeslagen.

De dynamische relatie tussen apprehension en comprehension ligt aan de basis van het creëren van kennis. Directe ervaring is de ultiem bron voor de geldigheid van comprehension, zowel wat betreft feiten en waarden. De feitelijke basis van comprehension wordt uiteindelijk beoordeeld in termen van zijn verbinding met ervaringen door de zintuigen. Aan de andere kant leidt comprehension onze keuzes van ervaringen en richt onze aandacht naar die aspecten van bevatte ervaringen die relevant zijn. De hedendaagse tendens is om de comprehension pool van de kennisdialectiek te omarmen en de intuïtie van subjectieve ervaringen met argwaan te bekijken.

Ontwikkelingstheorie volgens het ervaringsleren

Volgens Piaget (cognitieve ontwikkelingspsycholoog), vormt ontwikkeling de superstructuur waarbinnen het leren gebeurt. Zijn onderzoek werd geleid door de impliciete vooronderstelling dat de sequentie van cognitieve ontwikkelingsfasen zich ontvouwt vanuit een interne logica, met weinig invloed van omgevingsfactoren. Recent onderzoek van zn. Neo-Piagetianen trekken deze vooronderstelling in twijfel. Dit door in crossculturele studies aan te tonen dat het niveau van een cognitieve ontwikkeling op een bepaalde leeftijd sterk beïnvloed wordt door de toegang tot de westerse scholingwijze.

Unilineaire- versus multilineaire ontwikkeling

De theorie van Piaget van cognitieve en volwassen ontwikkeling portretteert het verloop van de ontwikkeling als een lijn (uniliniar), als een soort beweging richting toenemende differentiatie en hiërarchische integratie van de gedragsstructuren.

De ervaringsleertheorie tekent op drie punten bezwaar aan tegen de exclusieve lineaire benadering van Piaget:

1. In de ervaringsleertheorie komt de individuele ontwikkeling niet alleen tot uitdrukking in het ontwikkelingsstadium waarin men zich bevindt, maar komt ook tot uitdrukking in de manier waarop die persoon zijn eigen leerstijl ontwikkelt.
2. Een tweede verschil ligt in de transactionele benadering van de ervaringsleertheorie dat ontwikkeling ziet als een product van persoonlijke kennis en sociale kennis. De ontwikkeling van een persoon is een product van de transactie tussen persoonlijke ervaring en een gegeven systeem van sociale kennis. Het is het onredelijk om deze staat van ontwikkeling exclusief veroorzaakt te beschouwen door de eigenschappen van de persoon, zoals de opvatting van Piaget is.
3. Voor Piaget is alle ontwikkeling cognitieve ontwikkeling. Ervaringsleren beschrijft vier ontwikkelingsdimensies: *affectieve complexiteit, waarnemingscomplexiteit, symbolische complexiteit en gedragscomplexiteit*. Een voorbeeld is de zaak van fysiologische waarneming. Deze vorm van affectieve waarneming, waarin waarneming en gevoel gemengd zijn (zoals bijvoorbeeld, een dreigend landschap), is karakteristiek voor jonge kinderen, maar schijnt ook hoog ontwikkeld te zijn bij volwassen artiesten. Dezelfde soort kanttekeningen kunnen geplaatst worden bij de

hoog ontwikkelde intuïtieve- en gedragsvaardigheden van managers, die qua structuur lijken op het trail-and-error leren van kinderen.

De ontwikkelingstheorie volgens ervaringsleren

De manier waarop leren de ontwikkeling bepaalt kan beschreven worden door het niveau van integratieve complexiteit in de vier vormen van leren. Affectieve complexiteit in concrete ervaringen resulteert in gevoelens van een hogere orde, waarnemingscomplexiteit in reflectieve observatie resulteert in observaties van een hoger orde, symbolische complexiteit in abstract conceptualiseren resulteert in concepten van een hogere orde en gedragscomplexiteit in actief experimenteren resulteert in activiteiten van een hogere orde. In de vroege stadia van ontwikkeling, kan de ontwikkeling in een van deze vier dimensies redelijk onafhankelijk van de anderen plaatsvinden. Het kind en de adolescent kunnen bijvoorbeeld hoog ontwikkelde symbolische inzichten verwerven, terwijl ze emotioneel naïef blijven. Het hoogste ontwikkelingsstadium van leren en creativiteit produceert een sterke behoefte om de vier adaptieve vormen te integreren.

The Experiential Learning Theory of Development

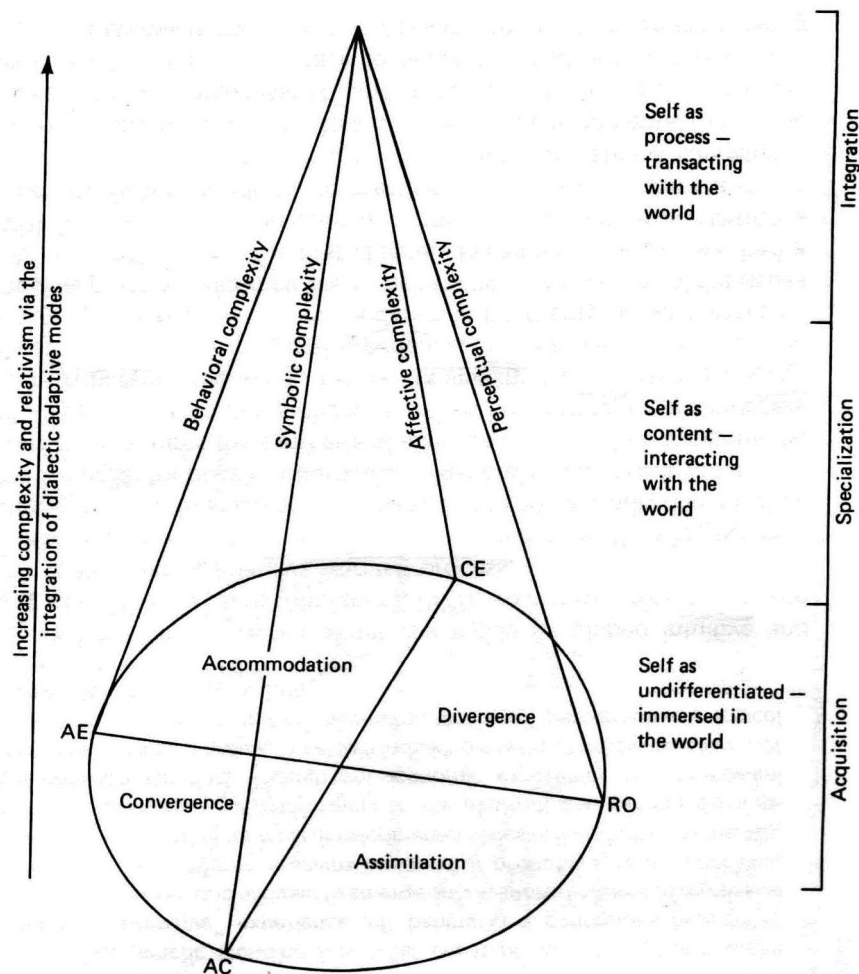

Figure 6.3 The Experiential Learning Theory of Growth and Development

Het menselijke ontwikkelingsproces is verdeeld in drie brede ontwikkelingsstadia van volwassenwording: acquisitie, specialisatie en integratie.

Stadium één: acquisitie

Dit stadium strekt zich uit van geboorte tot adolescent. Deze meest bestudeerde periode in de menselijke ontwikkeling, wordt door Piaget beschreven en heeft vier substadia.

Het eerste stadium is van de geboorte tot 2 jaar en wordt het sensomotorisch stadium genoemd. Kennis is geëxternaliseerd in acties en het voelen van de omgeving. Dit is accommodatief leren, apprehension getransformeerd door extensie.

Het tweede stadium van 2 tot 6 jaar wordt het iconische stadium genoemd, omdat op dit punt, geïnternaliseerde beelden een onafhankelijke status beginnen te krijgen van de objecten die ze representeren.

Het derde stadium is van 7 tot 11 jaar en markeert het begin van de symbolische ontwikkeling in wat Piaget het stadium noemt van concrete operaties. Hier ontwikkelt het kind de logica van klassen en relaties en inductieve krachten, met andere woorden; assimilatief leren via de transformatie van comprehensie door intentie.

De laatste ontwikkelingsfase in Piagets schema vindt plaats in de adolescentie (12 tot 15 jaar). Hierin krijgen de symbolische krachten totale onafhankelijkheid van de concrete realiteit door het ontwikkelen van representatieve logica en het proces van hypothetisch deductief redeneren. Deze krachten stellen het kind in staat gevolgen te kunnen voorzien van puur symbolische systemen en deze uit te testen in de realiteit- convergerend leren via de transformatie van comprehensie door extensie. Deze toename in vrijheid van de ongedifferentieerde onderdompeling in de wereld begint met het basisonderzoek tussen interne en externe stimuli en eindigt met het trekken van de grenzen van het zelf, wat Erikson de identiteitscrisis noemt.

Stadium twee: specialisatie

Dit stadium sterkt zich uit van de formele scholing en carrière training tot de vroege ervaringen van volwassenheid in werk en persoonlijk leven. Mensen, gevormd door hun culturele, educatieve en organisatorische socialisatiekrachten, ontwikkelen een toenemende competentie in een gespecialiseerde vorm van adaptatie dat hen in staat stelt de bijzondere taken te vervullen die zij tegenkomen in hun gekozen carrièrepad. In dit stadium is er een tendens om de karakteristieken van de persoon steeds meer samen te laten vallen met de eisen van de omgeving. Dit samenvallen wordt op twee manieren bereikt: de omgevingen hebben de neiging om de persoonlijkheidskenmerken te veranderen zodat ze passen (socialisatie), en mensen hebben de neiging omgevingen te kiezen die overeenkomstig zijn met hun eigen karakter. De mens heeft in het specialisatiestadium een gevoel van individualiteit door het verkrijgen van gespecialiseerde adaptatieve competenties in het omgaan met de eisen van de gekozen carrière. Het gevoel van eigenwaarde is gebaseerd op de waardering en erkenning voor het goed doen van het werk. Het zelf is in dit stadium geheel bepaald in termen van inhoud- dingen die ik kan doen, ervaringen die ik had, goederen en kwaliteiten die ik bezit. De primaire vorm van relatie met de wereld is die van interactie- ik handel in de wereld (bouw een brug, sticht een gezin) en de wereld reageert daarop (geeft me geld, vult me met stukken kennis), maar geen van beiden wordt fundamenteel veranderd door de ander.

Stadium drie: integratie

Het bereiken van stadium 2, het specialisatie stadium, geeft sociale zekerheid en maatschappelijke resultaten, vaak betaald met het onderdrukken van persoonlijke behoeften.

In de moderne organisatietheorie is dit conflict het meest helder uitgesproken door Argyris(1962). Toch is het Carl Jungs formulering van dit conflict en de dimensies van zijn oplossing door zijn theorie van psychologische types dat hier het meest relevant is.

Zelfverwerkelijking, of individuatie, zoals Jung het noemt, wordt bereikt door een hoog niveau van integratie en het uitdrukken van de niet-dominante wijzen om met de wereld om te gaan. Deze drijfveer voor zelfverwerkelijking wordt tegengewerkt door de behoeften van de samenleving aan gespecialiseerde arbeid.

De overgang van ontwikkelingsstadium 2 naar stadium 3 wordt gekenmerkt doordat de individu geconfronteerd wordt met dit existentieel conflict. Deze ervaring kan zich als een geleidelijk proces van bewustwording ontwikkelen, of kan zich plotseling manifesteren als gevolg van een crisis zoals scheiding of werkeloosheid. Sommigen zullen deze ervaring nooit hebben doordat zij zo ingebakken zijn in het maatschappelijke beloningssysteem voor het uitoefenen van hun gespecialiseerde arbeidstaak. Met dit nieuwe bewustzijn ervaart de persoon een shift in het referentiekader dat gebruikt wordt om het leven te ervaren, activiteiten te evalueren en het maken van keuzes. De eigenschappen van deze verandering hangen af van welke de dominante en niet tot uiting gekomen leerstijlen zijn. Voor bijvoorbeeld de reflectieve persoon geeft het ontwaken van de actieve vorm een gevoel van risico. In plaats van beïnvloed te worden, ziet men nu mogelijkheden om zelf te beïnvloeden. De uitdaging wordt het om zijn eigen ervaringen vorm te geven in plaats van te observeren en het accepteren van ervaringen zoals ze komen. Het netto eindresultaat van deze veranderingen in perspectief is een toenemend gevoel van zelf en proces. Een leerproces dat voorheen geblokkeerd werd door het onderdrukken van de adaptieve vorm, waarin men niet is gespecialiseerd, wordt nu ervaren als de essentie van het zelf.

Bewustzijn, leren en ontwikkeling

De transcendente kwaliteit van integratief bewustzijn is precies een klimmen uit de gespecialiseerde adaptieve leerstijlen van onze wereldlijke sociale rollen. Met deze ontsnapping komt een golf van tegenstrijdigheden en paradoxen, dat het interpretatieve bewustzijn probeert te neutraliseren. Door deze paradoxen te accepteren en hun dialectische natuur vol te ervaren bereiken we integratief bewustzijn in zijn volle creatieve kracht. Deze staat van bewustzijn is niet beperkt tot het klooster, maar is het noodzakelijke ingrediënt voor creativiteit in welk veld dan ook.

Conflicten

Een sleutel voor het aankunnen van complexiteit is harmonie, het constructief hanteren van conflicten. Kolb vond in zijn onderzoek van veertigers geen significant verschil in de hoeveelheid stress en verandering waarmee ze moesten omgaan in hun leven tussen hoog adaptieve en flexibele mensen en mensen met een lage adaptieve flexibiliteit. Toen de onderzoekers gingen meten hoeveel conflict deze mensen in hun leven ervaren, bleek dat de adaptieve, flexibele, geïntegreerde mensen veel minder conflictbeleving hebben dan die met een lage adaptieve flexibiliteit. Adaptief flexibele mensen blijken de minste stress in hun leven te ervaren, ondanks het feit dat hun levens het meest complex zijn.

Wat spiegelt het bij mij?

Ik ben een aanhanger van het idee van permanente ontwikkeling en wil leren niet alleen zien als een boekenbezigheid. Kolb geeft mij inzicht in de verschillende soorten van leren en

daarin kan ik mezelf plaatsen. Zijn verhaal over de dominante leerstijl, benadrukt door de specialistische fase in het leven, geeft mij inzicht in welke leerstijlen bij mij onderdrukt zijn.

Er is bij mij een behoefte ontstaan de onderdrukte leerstijlen meer tot hun recht te laten komen. Ik heb veel in de assimilatieve kant gezeten voor mijn werk en wil voor mijn toekomstige werk in de accommodatieve vorm gaan zitten, die veel praktischer is. Deze theorie verklaart een gedeelte van de ontstane leegte in mij. Een deel van mij wil zich meer ontplooien, gezien worden.

Gebruik in psychodrama

Psychodrama werkt net als in de theorie van Kolb met Jungs begrip individuatie. Het gaat in beide theorieën om de zelfverwerkelijking die tot uitdrukking kan komen door de niet-dominante leerwijzen om met de wereld om te gaan, te laten integreren met de dominante manier om met de wereld om te gaan. Gespecialiseerde arbeid werkt deze integratie tegen. Door meer inzicht te hebben in de dominante leerstijl van de koorleden, kan daar rekening mee gehouden worden in het aanbod. Ook kan in de volgorde van de hele psychodramabijeenkomst gestreefd worden naar het doorlopen van de cirkel van Kolb.

Het geheim van een blije opvoeding

Steve Biddulph

Gemaakt door: Nel Bax

Steve Biddulph is gezinstherapeut en heeft een scherp oog ontwikkeld voor wat er in een kind leeft en hoe je daar als volwassene het best mee om kunt gaan.

In het voorwoord relateert hij de inhoud van zijn eigen boek door opvoeders te zeggen, dat zij zich moeten hoeden voor deskundigen, omdat de stem van het eigen hart - als je daar naar wilt luisteren - het immers toch het beste weet. Hij heeft gezien, dat zoveel mensen ongelukkig zijn, omdat ze als zodanig zijn geprogrammeerd. Ze hebben die 'inprinting' als kind gekregen, toen ze nog zo ontvankelijk waren en leven nu volgens die blauwdruk omdat ze niet beter weten. Het werkt bovendien als een 'self full filling prophecy'. Een voorspelling die zichzelf waar maakt als het maar vaak genoeg herhaalt. Immers kinderen zijn zo loyaal, dat ze er alles aan doen om te voldoen aan de verwachtingen van de ouders. Biddulph stelt, dat we onze kinderen dagelijks hypnotiseren. De basisprincipes van de hypnose zijn dat het denkende ik even wordt afgeleid en tot rust gebracht en dat vervolgens een zogeheten post hypnotische suggestie als een soort bevel wordt ingeplant. Met bepaalde 'codewoorden' dringen we door in het onderbewuste van onze kinderen en programmeren ze ook al is dit helemaal niet bedoeling. Zijn stelling is dan ook: "Je hypnotiseert je kind elke dag of je wilt of niet. Dus kun je het voor hetzelfde geld goed doen." Hij bedoelt hiermee de juiste zaadjes in de geest planten, die een 'blauwdruk' geven voor een gelukkig leven; op een vertrouwen in het zelf. Het zijn de zogenaamde jij - boodschappen, die diep verankerd raken in de ontvankelijke kindergeest en die op cruciale momenten in het volwassen leven nog hun werk doen. Tegenstrijdige boodschappen scheppen bij het kind verwarring en onzekerheid. Het is de kunst om eerlijk te zijn zonder je kind iets vernederends toe te voegen. Een voorbeeld: Ik ben boos en wil dat je NU je speelgoed opruimt. Zo'n zin heeft geen levenslange nasleep, terwijl: "Jij lui luik, waarom doe jij nooit wat gezegd wordt" dat wel heeft. In het praten met onze kinderen is het dan ook uiterst belangrijk om hun geest rechtstreeks en bewust te benaderen. De verankering in de geest in de geest gaat des te dieper als hij gepaard gaat met signalen, die hem versterken. Dit is een van de nieuwe ontdekkingen van de hypnose. In het boek wordt een voorbeeld gegeven van een kind waarvan de amandelen zijn geknipt en dat nog onder narcose is. Als de verpleging praat over een kanker patiënt, die weinig kansen heeft reageert het kind hierop door een niet te stelpen bloeding. Als dit door een kinderpsychologe wordt doorzien worden dezelfde verpleegkundigen geïnstrueerd om over de goede kansen van dit kind te spreken. De bloeding stopt spontaan. Een positieve boodschap wordt sterker verankerd door je hand op de schouder te leggen. Dit kan van essentiële betekenis zijn op een moeilijk moment bij een scheiding b.v. Het is de taak van een ouder om een kind een realistische - liefst wat optimistische - kijk op de wereld mee te geven. Het kind onnodig schrik aanjagen door te dreigen met politie etc. werkt niet constructief. Wanneer tegen een kind dat in een boom is geklommen gezegd wordt: "Pas op, direct val je" maakt het kind beelden van 'pas op' en 'vallen'. De kans dat het valt is groter dan wanneer gezegd wordt: "Houd je stevig vast". Er zijn drie redenen, waarom ouders vaak van die akelige dingen tegen kinderen zeggen; het werd tegen hen zelf ook gezegd, ze denken dat het zo moet, of ze zijn uitgeput.

Kleine baby's willen graag aangeraakt en geknuffeld worden. Ze gedijen dan beter. In feite geldt dit ook voor volwassenen. Het praten tegen kinderen, ze alles uitleggen en ze helpen om te leren praten door te luisteren is voer voor de hersenen. Ze hebben aandacht en prikkels nodig. In die zin heeft het liever een standje dan geen aandacht. De conclusie is dan ook, dat kinderen dwars gaan liggen, omdat ze zich vervelen, het gevoel hebben teveel te zijn of om dat ze dan tenminste aandacht krijgen. De boodschap voor vaders is dan ook, dat vader zijn

betekent dingen samen doen. Actief luisteren d.w.z. oor hebben voor wat het echt voelt en denkt helpt een kind op weg. Emoties hebben een functie als we dat begrijpen kunnen we onze kinderen helpen er mee te leren omgaan. Boosheid maakt vrij, angst beschermt en droefheid houdt je in contact met mensen en met de wereld.

In het boek geeft Biddulph aanwijzingen hoe kinderen hiermee geholpen kunnen worden. Van belang is om de onechte variant van een emotie te onderscheiden en deze *niet* (meer) te belonen. Voor het omgaan met driftbuien, pruilen of verlegenheid (onechte angst) worden aanwijzingen gegeven. Zowel agressief ouderschap als passief ouderschap missen een effectieve uitwerking op het kind. Ouders worden aangespoord om ‘sterke’ ouders te zijn, die weten wat ze willen, contact maken, duidelijk maken wat ze willen en dit als een bevel herhalen, wanneer er niet gehoorzaamd wordt. Beide partners dienen een lijn te trekken. Een niet onbelangrijk opvoedingselement is om kinderen aangepast aan hun leeftijd verantwoordelijkheid te leren dragen.

Bewuste opvoeders nemen hun eigen behoeftes en emoties serieus en vinden ook systematisch ruimte voor elkaar al is het maar tien minuten per dag.

Kortom een boek vol handzame praktische tips, dat met humor is geschreven.

Wat betekent de inhoud van het boek voor mijzelf?

Het besef hoe indringend inprenting werkt en hoe het de zaadjes in de geest van het kind plaatst en dus ook in mijn kinderlijke geest heeft geplaatst heeft indruk op mij gemaakt. Het is niet nieuw maar toch zet het dit nog eens in alle scherpte neer. De humor is een verademing en roept heimwee naar mijn eigen humor op. Heimwee om zo met de dingen om te gaan, dat de blijheid gewekt wordt in mijzelf en dat ik dat juist hierdoor aangevuld met vaardigheden en kennis ook aan kinderen en volwassenen, die op mijn pad komen, kan aanreiken. Kennelijk zijn in mijn geest der zaadjes van verwarring en onzekerheid geplaatst. Dat zou aldus Steve Biddulph het gevolg zijn van tegenstrijdige boodschappen. Renée zei mij eens een depressieve moeder kan een kind niet liefdevol spiegelen. Tijdens de psychodrama werd een keer verondersteld dat ik gevoelig ben voor ‘schijnloyaliteit’. In het perspectief van dit geheim van de blije opvoeding wordt ik mij meer en meer bewust van mijn kwetsbaarheid hierin en het feit, dat ik bij mijn kind tegenstrijdige boodschappen heb ingeprent. Het belang van het adequaat omgaan (niet tolereren of honoreren) van overdreven emoties als driftbuien, verlegenheid of pruilen voor de vorming van de blauwdruk van geluk herken ik dan ook als logische konsekwentie. Dit maakt mij extra wakker om daar adequaat mee om (te leren gaan) als ik dat tegen kom. Verder wordt ik mij meer en meer bewust van een gevraagde wakkerheid om actief ‘positieve zaadjes’ uit te zetten in mijn omgeving en waakzaam te zijn, dat voldaan wordt aan mijn eigen behoeftes van positieve aandacht en zelfbevestiging.

Wat kan dit betekenen voor psychodrama?

Het element koor worden, klimaat scheppen, expressie van emoties, leren van nieuwe verantwoordelijkheden, actief luisteren, aan elkaar leren, herbeleving van oude inprentingen om zo tot een hernieuwde codering van het ‘grondpatroon’ zijn terugkerende elementen in psychodrama. Het tot expressie brengen van mijn eigen emoties, aandacht geven en ontvangen zijn voor mij ‘bijzondere’ aandachtspunten. Liefdevolle aandacht is het belangrijkste in de opvoeding van een kind. Parallel hieraan zou ik kunnen zeggen, dat liefdevolle aandacht voor mijzelf en de anderen (wie goed doet goed ontmoet) tijdens de lessen psychodrama nieuwe zaadjes in mijn geest kunnen planten.

Psychodrama vanuit Centre of Excellence

Gemaakt door: Maarten de Jager

Het was Els Schopman die mij attendeerde op de mogelijkheid van deelname aan een internationaal psychodrama congres. Het betrof de International conference 'Dialogue Across Cultures' die van 9 tot 15 augustus in Oxford door de British Psychodrama Association werd georganiseerd.

De reden dat ik de lezers van het Psychodrama Bulletin hierover informeer, is dat ik deze ervaring wil delen. De beleving dat je in het kader van psychodrama, mensen ontmoet uit alle delen van de wereld. Dat je met hen ervaringen kunt uitwisselen. Maar ook dat je ideeën kunt toetsen bij mensen waar je onbevangen tegenover staat, waar je geen verleden mee hebt en die je accepteren omdat je ook met psychodrama bezig bent.

Ik had mij alleen opgegeven voor de eerste 2 dagen van het congres. Deze stonden in het teken van workshops. Je had keuze uit 4 workshops:

1. de cluster theorie door Dalmiro Bustos;
2. roltheorie door Sue Daniel;
3. psychodrama als levensgids door Susie Taylor;
4. sociopsychodrama door Monica Zuretti.

Ik volgde de workshop sociopsychodrama. Twee dagen werkten we met dezelfde kleine groep van 9 mensen uit 9 verschillende landen. Regelmatig betrokken we in ons werk het congres thema: 'dialogue across cultures'. Zaken als kennismaking, contact leggen, afscheid nemen en rituelen blijken nogal per land te verschillen.

In enkele psychodrama's werd dit inzichtelijk gemaakt.

's Middags lunchten we in de sfeervolle eetruimten van het Magdalen College. Ook waren het voor mij waardevolle momenten om met mensen te praten die ik tot nu toe alleen kende uit de naamindexen van literatuurverwijzingen. Enkele contacten daarvan zullen blijvende contacten worden.

Kortom: een onvergetelijke ervaring in een schitterende ambiance. Een aanbeveling!

Momenteel wordt een inventarisatie gemaakt van de psychodramaopleidingen in Nederland en in België. Dit betekent dat onderstaande lijst van opleidingen niet volledig is.

School voor Psychodrama in Sittard en in Utrecht

Directie Renée Oudijk TEP -
andragoog/orthopedagoog/psychotherapeut/psychodramatherapeut
Stationsdwarsstraat 14, 6131 BA Sittard - Netherlands,
Postbus 5249 6130 PE Sittard - Netherlands,
E-mail: psychodrama@hetnet.nl
Website: www.psychodrama.nl
Tel. +31 (0) 46 4519141 - Fax: +31 (0) 46 4529351.

Het cursusaanbod van de School voor Psychodrama omvat een aantal componenten die apart of in samenhang gevolgd kunnen worden in zowel Utrecht als in Sittard ;

- Een tweedaagse Oriëntatiecursus Psychodrama
 - Een tweejarige postdoctorale parttime opleiding (BO) tot Psychodrama-spelleider/regisseur (internationaal niveau Psychodrama Assistent; geeft recht tot het aspirant lidmaatschap van de Vereniging voor Psychodrama, VvP). De Basisopleiding is speciaal voor hen die psychodrama binnen hun eigen werkveld willen toepassen.
 - Een tweejarige postdoctorale parttime opleiding (VO) tot Psychodrama-spelleider/regisseur voor hen die zelfstandig met psychodrama willen werken (internationaal niveau Psychodrama Director; geeft recht tot het volwaardig lidmaatschap van de VvP).
 - Supervisie (op aanvraag).

De School voor Psychodrama is aangesloten bij het NBES, het Nederlands Belgisch Examen Statuut voor Psychodrama en bij de NAP, de Nederlandse Associatie voor Psychotherapie.

NBES: Dit betekent dat men na goed doorlopen van Basis Opleiding + Vervolg Opleiding, in principe deel kan nemen aan de Learning Circle Examentraining voor de internationaal erkende titel CP, Certified Practitioner. Meer informatie over de NBES kan gevonden worden op de website www.psychodrama.nl

NAP: Voor degenen die therapeutisch willen werken met psychodrama is er een mogelijkheid om naast de vierjarige opleiding psychodrama ook een driejarige generale opleiding in met psychotherapie samenhangende vakken te volgen (bij een van de bij de NAP aangesloten opleidingen). Op grond van tenminste een HBO-opleiding in de Mensen/of Sociale Wetenschappen, behoort het dan tot de mogelijkheden om het Europees Certificaat Psychotherapie ECP te behalen. Meer informatie hierover kunt u vinden op de website van de NAP www.nap-psychotherapie.com

NBES

Stichting Nederlands-Belgisch Examen Statuut Psychodrama, Sociometrie, Groepspsychotherapie, Sociodrama en Roltraining is in 1997 opgericht door de verschillende toonaangevende opleidingsinstituten psychodrama in Nederland en België. De stichting heeft vooral tot doel: het bestuderen van en deelnemen aan de (inter)nationale ontwikkelingen rond professionalisering, toetsing en plaatsbepaling van psychodrama binnen een brede maatschappelijke context. In aansluiting op deze ontwikkelingen stimuleert de NBES bij training, opleiding en praktijkbeoefening het ontwikkelen van differentiaties voor het therapeutische, (ped)agogische, creatieve en interactieve beroepsveld.

Opleidingen die de NBES biedt zijn:

Learning Circle (LC), opleiding tot het examen CP (Certified Practitioner). Met het behalen van het examen CP kunt u zich laten registreren als erkend psychodramaturg. Om toegelaten te worden tot deze opleiding dient u voorgedragen te worden door uw hoofdopleider(s).

Als vervolgopleiding bestaat er een individueel traject dat opleidt tot het examen TEP (Trainer Educator Practitioner). Als TEP kunt u zich laten registreren bij het NBES.

De bij de NBES aangesloten instituten zijn:

- Academie voor Psychodrama & Groepsprocessen - www.academiepsychodrama.com
- Instituut voor Ontwikkelingsgerichte Psychotherapie - leni.deneve@UGent.be
 - Relatie-Studio - relatiestudio@pandora.be
 - School voor Psychodrama - www.psychodrama.nl

Specialisatie-opleiding in de Ontwikkelingsgerichte en Experiëntiële Kinder- en Jeugdpsychotherapie

Een erkende basistraining in psychodrama.

Opleidingscyclus: 2004-2007.

Deze opleiding is erkend door De universiteit Gent, De Cliëntgerichte Vereniging, FEPTO en NBES.

Coördinator: Prof. Dr. Leni Verhofstadt-Denève,

Centrum voor Ontwikkelingsgerichte Psychotherapie, in samenwerking met de Vakgroep Ontwikkelings- en Persoonlijkheden- en Sociale Psychologie, Universiteit Gent, België.

Email: leni.deneve@UGent.be <http://allserv.ugent.be/~ledeneve/index.htm>

Lex Mulder Training & Coaching

Amstel 296b 1017 AN Amsterdam

Mail: lexmulder@planet.nl

Tel: 0654981530

Lex Mulder verzorgt voor ervaren trainers en coaches een 1,5 jaar durende beroepsopleiding "de trainer als regisseur".

Aan de orde komt hoe de methodieken Psychodrama, Voicedrama, Gedragsdrama, Voice Dialogue gebruikt kunnen worden in management- en communicatietrainingen en individuele coachings. [Site](#)

De Rolwissel, centrum voor psychodrama

Onder leiding van Anita Naus
Schapendrift 1i
Donkerbroek
www.derolwissel.nl

Postadres: Herenweg 84, 8435 WX Donkerbroek tel. 0516 491800

Het centrum biedt aan:

- een basistraining psychodrama van 1 jaar,
- mono drama/ind. (leer)therapie/ ind. coaching,
- diverse workshops
- teambuilding traject(en)

Instituut voor Psychodrama IPD

Peter John Schouten
psychotherapist ER / psychodramatherapeut CP
Geertestraat 2b 3511xe Utrecht
030-2333299
06-24502222
mail@pjschouten.com
Opleiding in Psychodrama
Psychodramasessies (individueel of groep)
www.psychodrama.nu
www.psychodramaopleiding.info

LapStreur Social Engineering en Het Deanhuis

-drs. Jan P.M. Lap
-drs. Marjorie E.P. Lap-Streur
Vresselseweg 57
5491 PB Sint-Oedenrode
Nederland
tel: 0031 499 464474
fax: 0031 499 464181
mobiel: 06 51572056
email: info@lapstreur.nl
website: www.lapstreur.nl

Academie voor Psychodrama en Groepsprocessen

Janspoort 1-4h
6811 GE Arnhem
026-4427932 info@academiepsychodrama.com
www.academiepsychodrama.com

Verlag Bijeenkomst Sectie: Training, Opleiding & Coaching

Datum: zaterdag 13 maart, Cunera, Utrecht.

Aanwezig: Maarten de Jager, Wil Vernhout, Til Palm en Karin Brugman

Welkom en opening

Helaas zijn we slechts met een viertal mensen. We hopen echter op een grotere opkomst de volgende keer. De Cunera blijkt geen geschikte locatie qua prijskwaliteit verhouding. Als we met een kleine club (4-6) zijn kan de bijeenkomst ook bij een van ons thuis gehouden worden. We gaan ook op zoek naar een betere werkplek. Opties zijn: Parnassos, de Helderheid, Zimic (in Utrecht) andere suggesties zijn welkom.

De eigen werkcontext, psychodrama en de betekenis van de sectie

We starten met een ronde kennismaking en inventarisatie van wat ieder wil met psychodrama en hoe de sectie daarin kan bijdragen. We komen tot de volgende vragen en behoeften:

- Hoe kan ik psychodrama in mijn eigen werkcontext inzetten, bv bij P& O werk, in conflictbemiddeling, teambegeleiding, individuele begeleiding, training, mensen met burn out?
 - Hoe gebruik je psychodrama in teams?
- Hoe ga ik in het bedrijfsleven om met de therapeutische associatie die psychodrama oproept?
 - Hoe kan ik in acquisitie duidelijk maken wat psychodrama is?
 - Hoe maak je de klant duidelijk wat psychodrama oplevert?
- De sectie als intervisie en professionalisering plek. Hierin is de dubbelslag mogelijk dat we tegelijkertijd werken aan een inhoudelijk thema en dit doen middels psychodrama.
- De sectie als netwerk: opdrachten aan elkaar doorspelen, samenwerken. Dit betekent dat we ieder op de hoogte moeten zijn van elkaar's werkveld en psychodrama ervaring en werkwijze.
- De sectie als manier om zelfvertrouwen op te bouwen als regisseur: bv welke keuzen maak je als regisseur.
 - De methode psychodrama en de psychologische visie van de regisseur
 - Psychodrama in relatie tot organisatieopstellingen en/of familieopstellingen
 - Verschillen en overeenkomsten tussen de diverse psychodrama-scholen

PR & Profilering

Door een artikel kunnen we meer en andere bekendheid kunnen geven aan psychodrama in het bedrijfsleven. Een voorstel is om met elkaar na te denken over waar dit artikel toe moet leiden en of eventueel daar uit voortvloeiende opdrachten en vragen door onze sectie worden opgepakt of door individuen.

Actie en psychodrama

We doen een stukje psychodrama n.a.v. een vraag. Algemene conclusie is dat we in de komende bijeenkomst de helft van de tijd willen besteden aan actief doen van een psychodrama omdat dit leuk en levendig en leerzaam is.

Volgende bijeenkomst zaterdag 8 mei Utrecht

Volgende bijeenkomst op 8 mei vanaf 9.00 uur (dit in verband met dagdeel huur ruimte)- 13.00 uur op een nog nader te bepalen locatie in Utrecht (tenzij met een kleine club dan bij iemand thuis)

Plan is om ongeveer 1 keer in de zes tot acht weken bijeen te komen.

De volgende bijeenkomst willen we met elkaar de thema's bepalen voor de komende bijeenkomsten gekoppeld aan data. De helft van de bijeenkomst bestaat dan uit overleg de andere helft uit een psychodrama.

Tot slot nog enkele literaire suggesties:

Psychodrama en transactionele analyse inzicht door (trans)actie.

geschreven door Marijke Arendsen Hein en uitgegeven door Bohn Stafleu van Loghum in de reeks: "Groepspraktijk psychotherapie en groepen".

Oefeningenboek voor groepen: 150 korte oefeningen

geschreven door Lex Mulder, Herma Hagen en Wicky Voors en uitgegeven door Bohn Stafleu Van Loghum, compleet met oefen cd-rom.

The Handbook of Psychodrama van Marcia Karp e.a. ISBN 0-415-14846-4
Uitgeverij Routledge, London (1998)

Focus on Psychodrama van Peter Felex Kellermann ISBN 1-85302-127-x
Uitgeverij Jessica Kingsley, London (2000)

Aankondiging:

Op 4 februari 2005 vindt de jaarlijkse studiedag van de sector psychodrama van de Nederlandse Vereniging voor Groepspsychotherapie plaats februari in het de grote zaal van het Hofpoort Ziekenhuis te Woerden.

Thema: psychodrama en de behandeling van persoonlijkheidsstoornissen.

Voor deze 1^e lustrumviering van de sector psychodrama is het ons een eer

Mw. Grete Leutz

te mogen aankondigen.

Mw. Leutz is door Moreno opgeleid en jarenlang, na Zerka Toeman, een van zijn favorieten. Zij was assistent en rechterhand van Moreno bij de vertaling van zijn werk in het Duits. Zij is nog steeds erudiet, veelzijdig, zeer vitaal en actief in psychodrama. Ze is directeur van een toonaangevend psychodrama-instituut in Ueberlingen am Bodensee. (Dld).

Prijs van deelname deze dag is voor leden van de sector psychodrama en/of de NVGP € 80,00, voor niet leden € 90,00

Aanmelding: Annita v.d. Ouden, Tel: 0111 - 417199, Fax: 0111 - 411043, E-mail: ouden@zeelandnet.nl

Na aanmelding en betaling wordt een uitgebreid programma van de dag toegezonden. Voor nadere inhoudelijke inlichtingen kunt u contact opnemen met Pim van Dun (0348-421888, email: linkpcs@xs4all.nl) of Pierre de Laat (024 3229260, email: pierre.delat@tiscali.nl).

* * * * *

Masterclass Psychodrama/Voicedrama,
o.l.v. Lex Mulder, van 27 t/m 29 april 2005,
voor oud-studenten van Lex Mulder en voor ervaren Psychodramaturgen.
Nieuwe inzichten op het gebied van Psychodrama, Voicedrama en Voice
Dialogue,
supervisie en oefenen met eigen praktijkvragen.
Meer info bij Het Balkon, Judith Budde, tel 0541 - 518194, www.hetbalkon.nl,
info@hetbalkon.nl.

A.s. voorjaar, om precies te zijn op 2 April is er weer een mogelijkheid voor een workshop met Max Clayton. Weer een coproductie met de sector 'PDVDNVGP'. (Mooie naam, nietwaar?) Wederom in Driebrgen op de Hogeschool/Reehost en weer voor een billijke prijs: €90, all-in.

Voor informatie: secretariaat VvP 040 – 2456158.

* * * * *

Lap-Streur Social Engeneering

Activiteiten eerste helft 2005

In de loop van het jaar bieden wij diverse activiteiten aan.

Het gaat om cursussen, workshops en supervisie.

In principe worden alle activiteiten geleid door Jan Lap en Marjorie Lap-Streur.

Cursussen

Psychodrama, beginnend én gevorderd

Een gecombineerde cursus: voor ervaren psychodramaleiders een voortgezette training, waarbij zij werken met startende psychodramaleiders, die de kadercursus volgen.

30 werkbijeenkomsten op tien vrijdagen.

Periode: 22 april tot en met 1 juli 2005

Bibliodrama

Trainingsweek: actie-werkvormen, ontleend aan psychodrama

A.

Intensieve trainingsweek, gericht op kennis en basisvaardigheden voor het gebruik van vooral korte bibliodrama-werkvormen.

12 werkbijeenkomsten op vijf aaneengesloten dagen.

Periode: maandag 11 april tot en met vrijdag 15 april 2005

B.

Intensieve trainingsweek, gericht op kennis en vaardigheden voor het gebruik van langere werkvormen voor bibliodrama.

Deze week is bij uitstek geschikt voor bibliodramaleiders met ervaring.

12 werkbijeenkomsten op vijf aaneengesloten dagen

Periode: maandag 4 juli tot en met 8 juli 2005

Workshop en aanbod op maat

Afgelopen periode hebben wij op diverse plaatsen met groepen gewerkt, die een op maat gemaakt aanbod wensten, zowel voor psychodramatische werkvormen als bibliodrama. Dat waren bestaande groepen, of nieuwgevormde met interesse voor het leren van nieuwe vaardigheden. Die mogelijkheid blijven wij bieden. U kunt hiervoor telefonisch contact met ons opnemen.

Supervisie

Gebruikers van psychodrama en bibliodrama kunnen zich melden voor

intervisiebijeenkomsten, die onder onze supervisie worden georganiseerd. Wij garanderen bij elke bijeenkomst andere accenten te leggen. Bij vijf deelnemers start steeds een nieuwe groep.

Cursusinformatie

Voor de achtergrond van onze werkwijze, de opbouw van de cursussen en verdere concrete informatie als plaats, data, tijden en prijzen verwijzen wij u naar de informatie op onze site (www.lapstreur.nl).

LapStreur Social Engineering
Marjorie Lap-Streur en/of Jan Lap
Vresselseweg 57
5491 PB Sint-Oedenrode
0499-464474
06-51572056
info@lapstreur.nl
www.lapstreur.nl

Europese zaken

Vergelijking standaarden ECP en EAP

	EAP min Training hours	Fepto min Contact hours	Fepto Self study	Comments
Personal psychotherapy	250	200		PD self exper Part of 200 hours train.in conducting
Tmethod	500	120	230	Theory + Techni. In seminar. Rest from 200 hours training in cond.
Clinical Practice	300	160	140	PD Practice Practice in Mental Health
Supervision	150	80	70	Contact hours Supervisie Preparation of supervision
Choice	200	120	80	Contact hours Self study
Total	1400	880	520	

Toelichting:

Tijdens de laatste Fepto vergadering in juni 2004 in Finland is men het eens geworden over een minimum standaard voor psychodrama leiders. Deze kun je zien in de tweede kolom.

Totaal gaat het om een studie van 880 contact uren met de opleider.

De Fepto heeft tevens het besluit genomen toe te treden tot de EAP (European Association for Psychotherapy) om daarmee de mogelijkheid te scheppen voor de erkenning van psychodrama als zelfstandige (psychotherapie)modaliteit. Daarom was het van belang dat eisen van de EAP (1^e kolom) overeen kwamen met de gekozen standaard van de Fepto. De 1400 uren die de EAP voorschrijft zijn inclusief zelfstudie-uren. Op grond is geconcludeerd, dat voor wat betreft de modaliteit de eisen overeenkomen. In de laatste kolom staan de extra studie-uren die een psychodramastudent maakt. Het overzicht is samengesteld door de Europese Commissie van de Fepto onder voorzitterschap van Pierre Fontaine. De op Europees niveau aangenomen eisen voor gecertificeerd psychodramaleiderschap liggen op het niveau van NBES (Stichting Nederlands-Belgisch Examen Statuut). Onze afgestudeerde CP-ers dus.

Nel Bax

DOELSTELLING – BULLETIN

Van de Vereniging voor Psychodrama

De Vereniging voor Psychodrama streeft met het Psychodrama-Bulletin twee doelen na:

1. bevorderen van de ontwikkeling van psychodrama en daarvan afgeleide technieken en het denken daarover;
2. stimuleren van de communicatie tussen leden van de Vereniging voor Psychodrama onderling en andere belangstellenden.

De redactie publiceert artikelen, die:

- praktijkervaringen met psychodrama beschrijven;
- theoretisch wetenschappelijke reflecties op psychodrama(aspecten) bevatten;
- ontwikkelingen van psychodrama en afgeleide technieken in een bepaald veld zichtbaar maken;
- betrekking hebben op thema's die in psychodrama een rol kunnen spelen;
- verzorgt zo mogelijk vaste rubrieken, als boekbesprekingen van/voor psychodrama relevante studies, impressies van de deelname aan activiteiten, cursussen en congressen, recensies van vakliteratuur, verenigingnieuws en bestuursmededelingen van de Vereniging voor Psychodrama.

Abonnementen:

Leden van de Vereniging voor Psychodrama (VvP) ontvangen dit tijdschrift op grond van hun lidmaatschap. Voor zover de voorraad strekt kunnen andere belangstellenden losse nummers verkrijgen tegen kostprijs.

Informatie over het lidmaatschap van de VvP of een abonnement op het Bulletin is verkrijgbaar bij het secretariaat van de Vereniging.

VERENIGING VOOR PSYCHODRAMA **ONDERGETEKENDE WIL NADERE INFORMATIE OVER DE VVP**

NAAM:

VOORNAMEN (VOLUIT):

ADRES:

POSTCODE EN WOONPLAATS:

TELEFOONNUMMER:

E-MAILADRES:

INZENDEN AAN:

Ledenadministratie VvP

Hans Verdonschot schrans@zonnet.nl

Bouvine 44

5653 LH Eindhoven